

Taula Rodona núm3. Es pot educar la sensibilitat?

Lipman

Estic fascinat per l'exposició "Criatures Misterioses" que he vist aquesta tarda. I vull connectar la meua experiència d'aquesta exposició amb el tema que aquesta nit ens ocupa: Pot educarse la sensibilitat? Quan vaig sentir per primera vegada el títol d'aquesta taula rodona, el primer que em vaig preguntar va ser ; què és per a mi la sensibilitat? què significa aquesta paraula per a mi?

Era una paraula molt popular a l'Anglaterra del s. XVIII. Però, en l'anglès del segle XX és molt poc usada. Potser en lloc de "sensitivity", s'utilitza més "sensitivity", que té un caire una mica diferent. I vaig pensar que m'agradaria començar dient que entenc la paraula "sensitivity" com un eco de l'experiència vital, com una capacitat de reverberació del que a un li passa a la seva pròpia vida, incluint-hi les experiències estètiques.

Així doncs, el pregunta que ens fem és ¿què passa quan entrem en una exposició com jo he fet avui i sentim amb claredat que estem vibrant en consonància amb les obres d'art.

¿Es pot ensenyar aquesta resonància? ¿Pot tractar-se d'un producte de l'educació?

Si jo hagués de triar una metàfora coneguda per explicar aquesta mena de resonància, posaria un exemple referent a la caixa d'un violí. El violinista toca les cordes i el violí resona, retorna el so de les cordes; en aquest sentit podríem dir que el violí és d'alguna manera sensible als sons produïts per l'arquet sobre les cordes.

Pot aquesta mena de sensibilitat ensenyar-se? Sé que hi ha constructors de violins com Stradivarius i que probablement ell va montar un taller per ensenyar a d'altre gent a construir-ne. Però, em pregunto, ¿va poder mai ensenyar a algú a fer un violí tant bé com ell era capaç de fer-lo? No m'atreuria a dir que ho aconseguís mai. I de la mateixa manera, no estic segur que nosaltres, com a mestres, estiguem en millor situació per "ensenyar sensibilitat"; podem ensenyar-la com una artesanía, com una habilitat però no se si és possible educar-la com una de les grans arts, com eren grans obres d'art els violins que feia Stradivarius.

Però perquè parlem de la sensibilitat en relació a aquesta exposició?

Doncs perquè aquesta exposició tracta de "Criatures Misterioses"; tracta de misteri. I normalment el misteri es contraposa a la intel·ligibilitat.

Molta gent creu que el misteri és el pol oposat de la intel·ligibilitat. I d'aquesta idea se'n pot inferir una altra: que com més intel·ligibilitat, menys misteri; que en la mesura que ens tornem més racionals, més civilitzats escombrem el misteri fora del món, eliminem el misteri del món, com més racionals ens fem. Podria suposar-se que aquest és el cas. Però aquesta idea canvia quan un torna a la realitat, a l'experiència.

Si escolteu els últims quartets de Beethoven o les sonates postumes per a piano de Schubert, us adonareu que com més les escoltes més intel·ligibles et resulten però al mateix temps, com més comprensibles resulten més misterioses esdevenen. En comptes que la intel·ligibilitat desplaci el misteri, la intel·ligibilitat en l'experiència estètica intensifica el misteri.

I això, per tant, és un tema sobre el que hem de pensar quan intentem categoritzar-nos a nosaltres mateixos com a individus o genèricament com a éssers humans perquè hi ha una part de nosaltres, un aspecte nostre, que correspon a la definició d'Aristòtil segons la qual l'home és un animal racional, però hi ha una altra part de nosaltres que correspon a les "Notes from the underground" de Dostoievski quan es refereix a l'home com un misteri i fins i tot una com una criatura auto-destructiva. I això són dos pols, de la mateixa manera que deiem que el misteri i la intel·ligibilitat són dos pols I no estic segur fins a quin punt l'un destrueix l'altre o el reforça.

En alguna mesura l'home és una criatura racional i en una altra és una criatura misteriosa. I crec que els nens han de ser introduïts al misteri del misteri dels éssers humans; es a dir, això és un altre misteri: què són els éssers humans, què podem ensenyar als nens que són els éssers humans.

Però l'art és un camí, aquesta exposició que acabem de veure és un camí d'introduir els nens a la combinació de misteri i intel·ligibilitat. Això és així perquè els nens que experimenten l'exposició tenen després l'oportunitat de verbalitzar aquesta experiència d'analitzar, criticar, interpretar, construir les pròpies impressions amb l'ajut de les interpretacions dels altres i això és el que intensifica la seva comprensió del significat d'aquesta experiència. No n'hi ha prou amb viure l'experiència. Els nens volen saber què és allò que estan experimentant, què significa. I no volen que nosaltres els diguem el que significa perquè això no els és vàlid. Només vol dir el què significa per a nosaltres. I ells volen saber què pretenem nosaltres amb aquesta experiència. I això només poden saber-ho descobrint les relacions de les obres d'art amb ells i les relacions entre les obres d'art mateixes i tenint la possibilitat de discutir aquestes coses i construir noves idees amb l'ajut de les interpretacions dels altres.

I crec que aquesta és la raó per la qual aquesta mena d'experiències són tan satisfactòries. I hi ha encara una altra raó per la qual crec que és tan satisfactori. En aquesta exposició hi ha una estructura. Hi ha un concepte estructural previament pensat subjacent a la mateixa exposició, de tal manera que cada element de l'exposició funciona dins del conjunt al igual que totes les parts d'una obra d'art s'articulen conjuntament i es reforcen mutuament. Cada espai en el que et mou, l'alternància de llum i foscor, tot allò que passa en els moviments que fas a l'interior de l'exposició coopera amb la resta i això aconsegueix una experiència molt particular.

Si recordeu l'experiència de passejar per un museu, com ara el Prado, recordareu com sovint l'espectador es despassa la diversitat de les experiències que va tenint, perquè generalment no hi ha un tema definit en un museu; hi és quan hi ha una exposició especial però no en el museu com a tal i per tant la visita a un museu pot resultar una experiència molt eclèctica. En canvi, aquí hi ha una experiència conceptual, una experiència filosòfica combinada amb una experiència visual. I per això resulta una experiència tant potent.

Voldria també, per acabar, respondre al Professor Terricabras i seguir amb la seva idea referida a Wittgenstein. En un cert punt dels seus treballs d'estètica Wittgenstein descriu el fet d'entrar en una habitació i tenir la sensació que alguna cosa no està bé. Intentes saber, diu, què és allò que no està bé. I de cop veus que hi ha un quadre tort. Això és el que no està bé. Això és una experiència estètica mínima.

Una experiència estètica sofisticada és probablement una barreja complexa de petites experiències com ara aquesta, "petites percepcions" com diu Leibnitz, petites percepcions de correcció, totes conspirant alhora per tal de transformar-se en un misteri intel·ligible.

I podem començar l'educació estètica de nens molt petits amb experiències estètiques mínimes com ara aquestes. De tal manera que quan un nen miri no només una obra d'art sinó el seu propi entorn, el nen pugui dir "alguna cosa no està bé en aquest entorn", "falta alguna cosa" "alguna cosa ha desaparegut" i pugui investigar què està malament i donar raons per entendre aquest canvi.

La idea d'organitzar, paral·lelament a l'exposició "Criatures Misterioses", un cicle de Taules Rodones per parlar d'art i de pedagogia volia completar la proposta d'educació estètica que escetavem. Ens proposem d'editar algunes de les intervencions fetes al llarg d'aquests debats a les pàgines del Butlletí per tal afavorir la continuïtat de les discussions que en el seu dia vàren veure's limitades per els problemes habituals de manca de temps.

Per començar, us oferim el petit discurs del Dr. Lipman a la Taula Rodona titulada Es pot educar la sensibilitat? que va compartir amb el Dr. Josep Maria Terricabras i la Dra. Ann M. Sharp.

La transcripció te el to propi de la oralitat, però em volgut respectar-lo per tal que mantingui el record i la frescor amb que va ser pronunciat.